

Daphne-häftet: frågor och erfarenheter kring kampen mot våld
mot barn, ungdomar och kvinnor

Våld och skolan

Ansvarsfriskrivning

Detta häfte har skrivits av Dr June Kane AM i samarbete med Europeiska kommissionens ledningsteam för Daphne-programmet. Dess innehåll avspeglar inte nödvändigtvis Europeiska unionens politik eller dess medlemsstaters ställningstaganden.

Svenska

Finns på andra EU-språk på:

http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm

Europeiska kommissionen

GD Rättvisa, frihet och säkerhet

Daphne-programmet

B-1049 Bryssel, Belgien

Författare: June Kane

Första tryckningen: Augusti 2008

Inledning

Det går knappast att överdriva utbildningens betydelse. Vi vet att utbildning är avgörande för barns liv och välbefinnande, men den är givetvis också viktig för dem som blivande vuxna. Utbildning är plattformen på vilken vi kan bygga framgång, prestation, ekonomisk stabilitet, karriärutveckling och personlig tillväxt i våra liv.

Världen över arbetar organisationer för att säkerställa att barn får utbildning, i enlighet med FN-konventionen om Barnens rättigheter. Många barn i skolåldern hamnar utanför därför att de inte har råd att gå i skolan, antingen därför att utbildningen inte är avgiftsfri i deras länder eller därför att så kallad "avgiftsfri" utbildning medför kostnader för uniformer, böcker, grundläggande saker som t.ex. pennor eller tjänster som fotokopiering eller, i en del fall, till och med lärarlöner eller uppvärmning vid kallt väder.

I en del länder hålls flickor utanför skolan, då deras föräldrar inte inser värdet med att låta utbilda sina döttrar i samhällen där flickor förväntas gifta sig och sköta hushållet, i stället för att arbeta utanför hemmet. På andra ställen skickar inte föräldrarna sina barn till skolan därför att undervisningen är mycket dålig eller uppfattas inte lärokurserna som relevanta, och den utbildning de får rustar inte dem för att hitta jobb och överleva. Barn som har marginaliserats på grund av etniskt ursprung, religion, handikapp eller status går miste om mycket men framförallt utbildning, som förmekas dem främst på grund av diskriminerande inställningar.

Europa eftersträvar att varje barn skall ha tillgång till avgiftsfri utbildning med kvalitet i en region som har några av världens bästa läroanstalter och lärare. Utbildning i bredaste bemärkelse erbjuds för att förbereda barnen för den väg de väljer, vare sig det rör sig om yrkesutbildning som leder till yrkeskvalifikationer eller en plats på universitetet som leder till högre examen. Oavbruten och fortgående omsorg om de europeiska barnens utbildningsbehov och strävanden innebär att de har den bästa möjliga chansen att leva det liv de väljer.

Hur betryckande är det då inte att se orden "våld" och "skola" i samma mening? Det är dessutom oroande att få veta att skolor i ett antal europeiska medlemsstater känner sig tvungna att utesluta elever därför att dessa barn har fört med sig våldet in i klassrummet eller till lekplatsen. I en del medlemsstater har det varit nödvändigt att vidta åtgärder på grund av ett ökat antal knivar som förs in i klassrummet, där eleverna hävdar att dessa är till för att skydda dem.

Vi har i alla tider väntat oss skydd från våra skolor tillsammans med utbildning, och nu tycks det som om barn – och även deras föräldrar – fruktar att denna förväntning inte uppfylls och att de måste ta saken i egna händer.

Då vi möts av rapporter om skolvåld i media, anser jag att Europa inte borde gripas av panik och att vi måste fortsätta att stärka och främja den utbildning och det skydd våra skolor både kan och måste tillhandahålla.

Det är detta som den Europeiska kommissionen eftersträvar att uppnå genom initiativ som Daphne-programmet, som nu har gått in på sitt elfte år. Daphne är känt i hela Europa, och även i många av världens övriga länder, för sin fokus på lärandet och delandet av lärdomar i syfte att minska och eliminera våldet mot barn, ungdomar och kvinnor. Ett antal projekt som Daphne stöttat har sedan 1997 fokuserat på analys och ansträngningar att få slut på våldet i skolmiljön. En del projekt har också utnyttjat möjligheten som skolan ger genom att arbeta med barn och ungdomar för att framföra budskapet om att våld inte är acceptabelt, genom att utveckla metoder som hjälper barn och lärare att identifiera situationer där våld skulle kunna inträffa, samt att agera för att förhindra att det inträffar och skydda sig själva om det gör det.

Detta åttonde häfte i serien med temaskrifter om våldets olika aspekter som Daphne-programmet behandlar fokuserar på dessa projekt och de lärdomar de erbjuder. Dessa lärdomar är avgörande, inte minst därför att vi måste fortsätta att betrakta utbildning som nyckeln till vår framtida framgång som region och som enskilda européer och därför göra varje ansträngning för att se till att skolan blir en positiv upplevelse för varje barn.

Jacques Barrot

Vicepresident i Europiska kommissionen,
ansvarig för rättvisa, frihet och säkerhet

Förord

Miljoner barn tillbringar mer tid med vuxentillsyn i utbildningsmiljöer än någon annanstans utanför sina hem. Liksom föräldrar har de vuxna som övervakar, förvaltar och bemannar dessa platser en skyldighet att ge säkra och fostrande miljöer som stödjer och främjar barnens lärande och utveckling. Tyvärr, trots att skolan spelar en viktig roll i att skydda barn, utsätts många barn för våld i skolan och förnekas därmed sin rättighet till utbildning. Våldet i och i närheten av skolorna gör det svårt för barnen att ta sig till och från skolan, att lära effektivt och att gå kvar i skolan länge nog för att utnyttja alla fördelar utbildning ger.

Förenta Nationernas Generalsekreterares Studie om våld mot barn, vars resultat presenterades för FN:s generalförsamling i oktober 2006, fann att våld utövas i hela världen av lärare och annan personal. I världens samtliga, i rak motsats mot människorättsnormer och barns utvecklingsbehov, förblir mycket av våldet mot pojkar och flickor lagligt och socialt godkänt – även på platser som borde ge dem skydd, som skolor. Kroppsbestraffning som t.ex. pisk och aga är normal praxis i skolor i många länder. Detta omfattar fysiskt våld, förnedrande former av psykisk bestraffning samt sexuellt och könsbaserat våld. Trots att kroppsbestraffning i skolan har förbjudits i 102 länder har verkställandet av förbudet varit ojämnt.

Även andra barn kan vara grymma och orsaka smärta och ångest genom mobbning. Detta kan omfatta, inte bara fysiska övergrepp, utan även dagligt återkommande upprepade trakasserier som lämnar djupa psykiska ärr. Mobbning är ett beteendemönster mellan elever, något som är mycket större än summan av en rad incidenter. Det brukar involvera ständiga verbala tillmälen med avsikt att generera, förnedra och göra maktlös och kan lätt övergå i fysiskt våld. Vare sig det utövas av vuxna eller barn återspeglar nästan allt våld i skolan en "dold kursplan" som främjar ojämlikhet mellan könen och stereotyp tänkande. Detta gör att unga lesbiska, homosexuella, bisexuella och könsöverskridande personer blir särskilt sårbara, men det involverar även att flickor rutinmässigt förföljs av sexuella tillmälen och att pojkar trakasseras för att de inte är manliga nog. Mobbning är ofta förknippat med diskriminering mot elever från fattiga familjer, marginaliserade grupper eller de som har speciella personliga drag, inklusive de som har handikapp. Alltför ofta tar inte skolmyndigheterna mobbning på allvar utan ser det antingen som en del av skollivet eller nöjer sig med att hantera varje incident separat istället för att först och främst försöka förebygga mönstret.

Konsultationen för den Europeiska regionens bidrag till studien, vilken hölls i Ljubljana, Slovenien i juli 2005, fann att Europa på många sätt är ledande i världen när det gäller lagstiftning för att få slut på våldet mot barn och för att skydda utsatta barn. Till exempel har samtliga medlemsstater i den Europeiska unionen förbjudit kroppsbestraffning i skolan.

Våldet bland ungdomar är dock ett växande orosmoment i Europa och regionen har inte råd att bli självbelåten. Reflexmässiga reaktioner på isolerade förekomster av våld i skolmiljön är dock inte till någon hjälp. Det som behövs är ett klart ställningstagande mot våldet som stöds av policier och relaterad praxis för att förebygga och bemöta det, vilket kommuniceras till alla i skolmiljön, med ett ansvarstagande från både lärare och elever.

Studien om våld mot barn gjorde ett antal rekommendationer som är relevanta för Europa. Studien uppmanade till exempel länderna att anordna säkra, väl offentliggjorda, konfidentiella och åtkomliga mekanismer med vilka barn och deras familjer kunde rapportera våld mot barn och tillförsäkra användandet av icke våldsamma strategier för undervisning och lärande samt positiva disciplinära åtgärder som inte är baserade på rädsla, hot, förnedring eller fysiskt tvång.

Studien rekommenderade skapandet av program som behandlar hela skolmiljön, inklusive sådant som icke våldsam konfliktlösning och policies för anti-mobbning. Studien betonade också att varje barn har rätt till ett liv fritt från våld och att våld mot barn aldrig kan rättfärdigas. Att tillfoga ett barn våld, oavsett form, lär det barnet att våld är acceptabelt som ett legitimt verktyg i förhandlingar och på så sätt förevigar våldets kretsgång. Våldet kan förhindras och har förhindrats i många skolor. Genom att förhindra våld idag hjälper vi till att bygga en framtid där våldet inte längre tolereras.

Studien betonade framförallt att våld mot barn inte är oundvikligt. Det kan och måste förhindras.

Dr Amaya Gillespie
Samordnare, uppföljning till
FN:s Generalsekreterares Studie om våld mot barn

Problemet

Våldet i skolan och på universitetsområdena har fått stor plats i tidningsrubrikerna de senaste åren. Det kan inte vara många européer som inte har hört talas om "Columbine". Detta namn har blivit en del av det engelska språket; den 15-åriga eleven som fängslats för skottdramat på Santana High School i mars 2001 har i citeras vitt för att ha sagt att han hade tänkt "göra en Columbine" innan han gick in i skolan och dödade två elever och skadade ytterligare 13.¹

De tragiska händelserna i april 1999 på Columbine High School i Förenta Staterna och liknande mord på skolor före och efter är dock sällsynta och minnesvärda, åtminstone till en del därför att de är chockerande avvikelser.² Data och analys i Förenta Staterna³, under många år, avseende våldsamma incidenter som äger rum i skolmiljön indikerar att andelen skolrelaterad brottslighet (grov misshandel, våldtäkt, sexuellt övergrepp, svindleri, rån och förstörelse av egendom) har stått stilla och att antalet elever som blivit offer i skolan i själva verket markant minskat de senaste åren.

I Europa rapporteras⁴ det att det fysiska våldet i skolmiljön har varit statistiskt de senaste åren men att "lindrigare våld" (till exempel oartighet och muntliga trakasserier) ökar. Allmänt benämns detta lindrigare våld "bristande disciplin", men det är viktigt att notera att forskningen antyder att lindrigare våld kan växa och leda till allvarliga våldshandlingar.

I själva verket är det dock inte löpsedlamas skottdraman på skolor som oron bör fokuseras på utan de upprepade vardagliga handlingarna som skulle kunna kallas "småskaligt" våld som äger rum i de flesta skolor, i synnerhet mobbning (ibland kallat "våld bland jämnåriga") samt våldsamt beteende mot lärare och av lärare, som inte nödvändigtvis involverar fysiska övergrepp men som inte desto mindre kan få svåra följder.

¹ Charles Andrew Williams dömdes till 50 års fängelse för mordet på Santana High School. Uttrycket att "köra en Columbine" rapporterades vitt vid tiden för händelsen. Sueng-Hui Cho, förövaren av skottdramat på Virginia Techs campus, hänsyftade på de två elever som begick mordet i Columbine och talade om "martyrer som Eric och Dylan". Länkar till medierapporter och officiella rapporter som analyserat liknande händelser finns på www.en.wikipedia.org/wiki/Columbine_High_School_massacre

² Vid incidenten på Columbine High School den 20 april 1999 planerade två elever – Eric Harris och Dylan Klebold – att spränga sin skola med hemtillverkade rörbomber. När bomberna inte detonerade drog de fram genom skolan och sköt elever och lärare och dödade 12 elever och en lärare och skadade 24 andra innan de vände sina vapen mot sig själva. Det första välpublicerade skottdramat i skolan i USA ägde dock rum i maj 1927 (Bath School) och ett antal incidenter har ägt rum sedan dess som har fått global medieuppmärksamhet, särskilt skottdramat i Amish-skolan den 2 oktober 2006 och massakern på Virginia Tech den 16 april 2007.

³ Indicators of school crime and safety (Indikatorer för brottslighet och säkerhet i skolan), National Center for Education Statistics, US Department of Education, Washington DC 2003. Det finns inga jämförbara data för Europa. Upprepade uppmärksamheter fortsätter att göras för att sådana data ska samlas in i hela Europa enligt gemensamma parametrar som tillåter jämförelse och identifieringen av trender. Som resultat härrör de flesta statistiska uppgifter i detta häfte från amerikanska källor och de måste läsas i relation till det landet, särskilt när det gäller bruket av vapen och den annorlunda vapenregleringen i USA jämfört med Europa. Dessa data ger dock någon indikation om trender och valideras genom jämförande studier som är relaterade till trender inom ungdomsvåld i allmänhet i andra delar av världen.

⁴ Bodin, D.: Violence at school (Våld i skolan), Background paper for the Europe and Central Asia Regional Consultation for the UN Study on Violence against Children (Bakgrundsrapport för den europeiska och centralasiatiska konsultationen för FN:s Studie om våld mot barn), Ljubljana, juli 2005, sid. 7. Bodin citerar här siffror om reageringar från brittiska skolor på "allvarliga grunder" (fysiskt våld, förstörelse av egendom), vilka stabiliserade sig mellan 1993 och 1998 och sjönk något i 1998 och 1999.

Mobbning

Mobbning har en enorm inverkan på barn. Förutom de risker som fysiskt våld medför kan trakasserier, tillmälen, förolämpningar och hot avskräcka offren från att gå till skolan, vilket ofta resulterar i att de går hemifrån men tillbringar dagen på gatorna, på shoppingcentrum, biografer eller spelarkader, rädda för att berätta för sina föräldrar varför de skolkar. Fysisk och psykisk mobbning kan orsaka rädsla och depression, som ibland leder till att barnet tillfogar sig fysisk skada eller till och med begår självmord.

I Europa, uppgav mellan 15 % (pojkar och flickor i åldrarna 11, 13 och 15 i Sverige) och 64 % (pojkar)/65 % (flickor i Litauen) att de hade mobbats inom de två månader som föregick en studie genomförd 2001-2002.⁵ Av studier genomförda av universitetet i Bordeaux framgår att av 35 000 elever som undersöktes i Frankrike har 10 % utsatts för mobbning. Slovenska studier uppger att 45 % av eleverna har mobbats. Flickor är oftare offer för mobbning än pojkar och pojkar står bakom 85 % av rapporterade fall av mobbning (det har dock genomförts få studier om flickor som mobbare). Åttio procent av våldet begås av elever i åldrarna 12 till 16.⁶ Cirka 87 % av våldet begås mellan elever. Av amerikanska statistiska rapporter framgår det att mobbning är den enda formen av skolrelaterat våld som ökar.⁷

Våld bland jämnåriga

Andra former av våld bland jämnåriga som blossar upp i skolmiljön är förknippade med gäng och härstammar ofta över från gatuvåldet. I en del länder förekommer det att detta innefattar "vedergällningsvåld"⁸ som ibland omfattar svindleri och narkotikainblandning. Införseln av vapen i skolan orsakar växande oro i en del europeiska medlemsstater. I juni 2008 tillkännagav den brittiska premiärministern Gordon Brown införandet av nya lagar för att bekämpa en ökning av knivdåd, efter det sextonde dödsfallet genom knivhugg av en tonåring på mindre än sex månader. Varje tonåring över 16 år som ertappas med en kniv skall automatiskt åtalas och riskera fängelsestraff på upp till fyra år. Detta kom efter påtryckningar från polisen att lagstadga det som endast förekom som riktlinjer.⁹

Förekomsten av vapen i skolan var en källa till oro i Förenta Staterna så tidigt som 1994, då en rapport om ungdomsvåld konstaterade att: "Man vet inte mycket om orsakerna till att fler och fler av dagens ungdomar bär vapen. Anekdotiska bevis antyder att det är för att skryta, få andras respekt och eftergivenhet eller som självförsvar. Till del tycks det vara ett svar på uppfattningen att de offentliga myndigheterna inte förmår skydda ungdomarna eller upprätthålla ordning i deras bostadsområden eller i skolorna."¹⁰

Det är dock vanligare att barn i skolan blir inblandade i knytnävsslagsmål. I Europa uppgav 37 % (pojkar)/13 % (flickor i åldrarna 11, 13 och 15 i Finland) och 69 % (pojkar)/27 % (flickor i Tjeckien) att de hade deltagit i ett fysiskt slagsmål under de 12 månaderna som föregick en studie genomförd 2001-2002.¹¹

Våld mot lärare

Våld förekommer även mot lärare. En rapport, år 2005, om våld på arbetsplatsen¹² observerade att de utfrågade lärarna ansåg att "störande beteende" och elevers bristande arbete är våldsamt och hotfullt. "Det är elevernas tillmälen, svordomar och kalla oförskämdheter som verkligen irriterar lärarna", enligt Stanley Heller, president för West Haven Federation of Teachers.¹³ I USA var, mellan 1997 och 2001, lärare offer för cirka 1,3 miljoner icke-dödliga brott i skolan, däribland 817 000 stölder och 473 000 våldsbrott (våldtäkt eller sexuellt övergrepp, rån, grov misshandel, enkel misshandel).¹⁴ Manliga lärare löper större risk att bli offer och gymnasielärare

⁵ Pinheiro, P.: World Report on violence against children (rapport om våld mot barn i världen), Förenta nationerna, Genève 2006, s.124.

⁶ Bodin, D., op. cit., sid. 8-9. Dessa siffror är avrundade och beräknade utifrån medelvärden från de brittiska, spanska, svenska, franska, belgiska och tyska studierna.

⁷ National Center for Education Statistics, US Department of Education: Indicators of school crime and safety (Indikatorer för brottslighet och säkerhet i skolan), Washington DC 2003.

⁸ Detta förekommer till exempel i en del områden med karibiska rötter. Trots att barnen i dessa områden (och ofta även deras föräldrar) föddes i Europa och har kanske aldrig satt sin fot i sina mor- och farföräldrars ursprungsländer utpekades de ofta som föremål för vedergällning för våldshandlingar som ägt rum i det landet som involverar avlägsna släktingar.

⁹ Totaro, P.: "Britain to get tough on teens carrying knives" ("Storbritannien tar hårda tag mot tonåringar som bär kniv"), The Age, 6 juni 2008, s. 14.

¹⁰ Youth violence: an overview (Ungdomsvåld: en översikt), Centre for the Study of Youth Policy, University of Pennsylvania, 1994, s. 10.

¹¹ Pinheiro, P.: op.cit., s.127.

¹² Schonfeld, I.S.: Sources and forms of workplace violence (Källor till och former av våld på arbetsplatsen), New York 2005.

¹³ Citerat i Time, The ABCs of school violence (Skolvåldets ABC).

¹⁴ National Center for Education Statistics, US Department of Education: Indicators of school crime and safety (Indikatorer för brottslighet och säkerhet i skolan), Washington DC 2003.

utsatts oftare än låg- och mellanstadielärare. Trots dessa statistiska uppgifter uppgav rapporten om arbetsplatsrelaterat våld att lärare var "relativt sett säkrare än genomsnittsarbetaren".¹⁵

I Europa har få studier genomförts om våld mot lärare. En rapport gjord 1997 om våld mot lärare i franska skolor uppgav att fysiskt våld mot lärare, huvudsakligen begånget av manliga elever, troligen var ett "styrkeprov" och ett försök till att hävda fysisk dominans. Ca 44 % av offren var manliga lärare och 56 % kvinnliga. Däremot var 58 % av offren för muntligt våld manliga lärare och 42 % kvinnliga.¹⁶ Bland samtliga lärare var de i åldern 50 och 60 överrepresenterade.

Våld av lärare mot elever

Våld utövat av lärare mot elever omfattar sexuella trakasserier samt både fysisk och psykisk misshandel. Dessa fall är dock så pass sällsynta att de drar till sig medieuppmärksamhet när de upptäcks. Kroppsbestraffning och förnedrande bestraffning är mycket mer frekvent förekommande. Alla 27 medlemsstater i EU har förbjudit kroppsbestraffning, men muntlig förnedring är en verklighet i skollivet för en del elever och det är svårt att kontrollera.¹⁷

Den Europeiska regionala konsultationen som tog fram bidrag till FN:s Generalsekreterares Studie om våld mot barn framhöll att det finns ett antal anledningar till att våld som utövas av lärare sällan omnämns i litteraturen: lärare är sällan involverade i den mest frekvent rapporterade typen av våld, som är fysiskt övergrepp; lärare antas på grund av sin status som utbildare vara icke-våldsamma människor; blotta tanken på att lärare skulle vara våldsamma förkastas allmänt; och det våld som utövas av lärare är i allmänhet mera subtilt (uteslutning från lektion, dold rasism, moraliska trakasserier) eller betraktas som "disciplinärt" och rapporteras därför sällan.

En Eurobarometerundersökning om attityder avseende våld mot barn som gjordes 1999¹⁸ visade att 75 % av européerna anser att psykisk bestraffning utförd av lärare eller barnvårdare är en form av våld; 18 % av respondenterna ansåg inte att sådant beteende var våldsamt. På frågan om det var troligt att ett barn som varit offer för våld hade utsatts för detta våld av en lärare eller barnvårdare var andelen "ja"-svar över 60 % i endast fyra länder: Luxemburg, Frankrike, Grekland och Spanien.

Våld utfört av andra

Få rapporter behandlar våld som utförs i skolmiljön av "besökare", dvs. föräldrar, leverantörer eller övriga som besöker skolan för andra ändamål än undervisning, eller av "främlingar", som utnyttjar det faktum att barn samlas i skolan för att utföra massvåld. Sådana händelser är relativt sällsynta. Vad det gäller "besökarvåld" gör rapporterna gällande att detta ofta är tillfälligheter, resultat av ilska som kokar över i aggressivitet eller alkoholrelaterade övergrepp. "Främlingsvåld" är ännu mera sällsynt men ger ofta upphov till extrema reaktioner. Ett sentida och typiskt fall är skottlossningen i mars 1996 på grundskolan i den skotska staden Dunblane. Sexton barn och en lärare dog förutom gärningsmannen som begick självmord. Massakern i Dunblane är fortfarande det enskilda målinriktade massmordet på barn med flest dödsfall i Storbritanniens historia.

Dunblane-incidenten gav upphov till oro om "säkra skolor", inklusive åtgärder i syfte att utestänga eller visitera besökare samt registrera och övervaka alla som har kontakt med barn. Cullen-undersökningen angående incidenten observerade att "säkerhet i skolan" till stor del täcks in av arbetsplatslagar, eftersom skolor trots allt är en arbetsplats för lärare. Den observerade också att "arbetsgivarens" – vanligtvis nationella eller lokala utbildningsmyndigheter – ansvar i dessa fall också täcker andra som uppehåller sig i skolans lokaler, inklusive elever. Rapporten drog slutsatsen att det är svårt att förutse eller förhindra oväntade inkräktare och deras handlingar, men att det skulle till ytterligare åtgärder för att kontrollera de som uppehåller sig lagligt på skolan, till exempel föräldrar eller vuxna som bevisar tillställningar, och att bedriva riskbedömning i största möjliga utsträckning.

¹⁵ Schonfeld, op. cit., s. 179.

¹⁶ Citerat i Bodin, D.: op. cit., s. 9.

¹⁷ Kroppsbestraffning är inte uttryckligen förbjuden enligt fransk lag. Ett beslut 1889 i Högsta Domstolen medgav "rätten till tillrättavisning"; ett beslut år 2000 angav uttryckligen att detta inte gäller vanemässig kroppsbestraffning utan anknytning till undervisningen. Ending legalised violence against children (Att göra slut på legaliserat våld mot barn), *Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children*, London 2005.

¹⁸ Eurobarometer 51.0: Européerna och våldet mot barn, 4 juni 1999.

En viktig observation som Cullen-rapporten gjorde var att: "det vore oacceptabelt att vidta sådana åtgärder som gör att skolorna blir till fästningar". I detta sammanhang är det viktigt att notera att amerikanska data tydligt illustrerar att barn är säkrare i skolan än hemma, trots rädslan för motsatsen.¹⁹

Kanske på grund av att skolan allmänt betraktas som en skyddande plats är blotta tanken på våld mot barn i skolmiljön allmänt förhatligt. Det är då viktigt att betona att det inte finns något direkt orsakssamband mellan våld och skola: skolan är helt enkelt en plats där barn samlas och där hierarkier och relationer spelas ut, både sådana som är specifika för barn och sådana som återspeglar konflikter i det omgivande samhället. Till dessa hör makthierarkier (bland barn men även mellan barn och lärare/personal) och sociala fördomar som till exempel rasism/främlingsfientlighet eller diskriminering på andra grunder, till exempel religion, kön, socioekonomisk status eller fysiska drag (hårfärg, vikt).

Våld i skolmiljön är dock också ofta ett uttryck för ett sammanhang med social anomi, där det finns otillräckligt eller inga regler och normer som styr beteendet mellan människor samt en avsaknad av referenspunkter och värderingar. Även om många rektorer och personal skulle vidhålla att det finns regler som styr beteendet i skolan är dessa ofta oskrivna eller underförstådda. För att återupprätta dessa rättesnören i en form som är otvetydig och som kan marknadsföras för alla berörda måste det finnas ett "kontrakt" inom skolan (antingen utbildningsmässigt, moraliskt, socialt eller helt enkelt regelbaserat) som förhandlas fram och godkänns av elever, lärare och personal.

¹⁹ Schonfeld, op. cit., s. 172.

Europeiska och internationella initiativ och instrument

Det finns inte inom EU en juridisk ram eller policy avseende våld i skolan. Europarådet har gjort ett försök att införa ett framförhandlat "kontrakt". År 2004 lanserade det ett *Kontrakt för demokratiska skolor utan våld*. Detta upprättades av elevdelegater och antogs sedan via ett elektroniskt referendum med skolbarn från 82 skolor i 19 länder i hela Europa.²⁰ Paragraf 5 och 6 i kontraktet behandlar specifikt våld och vikten av att lösa konflikter på icke våldsamma sätt. Det betonar dessutom rätten som alla medlemmar i skolvärlden har till lika behandling och respekt. Meningen var att kontraktet skulle tjäna som en modell för framförhandlade regelsamlingar i skolorna i hela regionen.

Ett antal EU-initiativ har tagits gällande våld och skolan, i allmänhet med fokus på praktiska handlingar för att förhindra eller minska det. Initiativet "Våldet i skolan", som fortgick från 1997 till 1999²¹ fokuserade på stöd för utbytet av information och erfarenheter genom deltagande i gemensamma aktioner. Ett av dess huvudsakliga resultat var en serie nationella rapporter.

År 2001 bedrevs ett nätverks- och forskningsinitiativ baserat i Storbritannien som kallades "UK-001" under Connect-initiativets paraply med stöd av Europeiska kommissionen. Rapporter från sju länder om våldet i skolan togs fram.²² Visionary-projektet finansierades genom Socrates Minerva år 2003 och omfattar en webbplats för utbyte av erfarenheter och information. Det involverar forskare, lärare och organisationer i Danmark, Finland, Tyskland, Portugal och Storbritannien.²³

Initiativ har också finansierats genom initiativen Comenius 1 och 2 i Socrates-programmet liksom ett antal gränsöverskridande projekt som stöds av Daphne-programmet (dessa behandlas i nästa avsnitt). Skolpartnerskap inom Comenius 1 involverar som minimum tre skolor i tre olika EU-länder som arbetar tillsammans med gemensamma teman; Comenius 2 fokuserar på att utbilda skolpersonalen och flera av dessa projekt har haft anknytning till våld och skolan.²⁴ Comenius-aktionen pågår tills 2013.

År 2003 beställde Europeiska Kommissionen en granskning av god praxis vad det gäller att förhindra och minska mobbning i skolorna av European Crime Prevention Network (det europeiska brottsförebyggande nätverket, EUCPN).²⁵ Granskningen av mobbning i skolan i EU 15 och en del andra länder (Norge, Nya Zeeland, Australien, Kanada och Förenta staterna) gav slutsatsen att det fanns avsevärda skillnader i lagstiftning och regeringsingrepp med relation till mobbning i skolan i samtliga medlemsstater, liksom påtagliga skillnader i expertis och erfarenhet mellan dem. Rapporten underströk två framträdande källor till oro: bristen på rikstäckande undersökningsdata i nästan alla medlemsstater och det faktum att ingreppsprogram och policies mot mobbning sällan blir adekvat utvärderade. Rapporten uppmanade till mer utbildning och stöd tjänster för dem som arbetar inom området.

²⁰ Kontraktet finns på http://www.coe.int/t/e/integrated_projects/democracy/02_activities/15_european_school_charter/04_Charter.asp#TopOfPage

²¹ Initiativet igångsattes som ett resultat av Slutsats 97/C 303/02 av EU-rådet. Arkivet med dokument som togs fram finns på http://ec.europa.eu/education/archive/violence/initi_en.html

²² Rapporterna finns på www.gold.ac.uk/connect/index.html

²³ Webbplatsen finns på www.bullying-in-school.info/en/content/about-us/our-projects/visionary-abstract.html

²⁴ Mer information om Socrates-programmets Comenius-aktion finns på www.ec.europa.eu/education/programmes/socrates/comenius/index_en.html

²⁵ EUCPN: Granskning av vetenskapligt utvärderad god praxis för förebyggande och minskande av mobbning i skolan i EU:s medlemsstater, 2004. Rapporten kan ses på www.eucpn.org/library/results.asp?category=6&pubdate=2004

Kongressen för lokala och regionala organ i Europa CLRAE antog år 2003 Rekommendation 135 angående lokala partnerskap för förhindrande och bekämpning av våld i skolan. Denna uppmanade bland annat att prioritet skulle ges till att skydda och hjälpa offer, skapa balans mellan förebyggande och reaktion med långsiktigt fokus samt vikten av att erkänna kopplingen mellan våld i skolmiljön och externa faktorer, genom att inkludera föräldrar och det lokala samhället i partnerskap med syfte att förhindra det. Denna ansats är allmänt känd som "helskoleansatsen" och har numera allmänt anammats.

Det finns ett europeiskt observatorium för skolvåld som har sin bas på universitetet i Bordeaux. Observatoriet tog 1998 de första stegen för att skapa en internationell federation av forskare inom våldet i skolan.²⁶ Denna rörelse har legat bakom ett antal internationella möten som till exempel den första världskonferensen avseende "Våldet i skolan och offentliga policies" i Paris 2001. En andra världskonferens samorganiserades av Centre de Recherche et d'Intervention sur la Réussite Scolaire 2003 i Quebec, en tredje i Bordeaux 2006 och en fjärde i Storbritannien 2007, samorganiserad av Storbritanniens Observatorium för främjandet av icke-våld (www.ukobservatory.com). En femte konferens är planerad för Ottawa år 2009.

Det finns inga specifika internationella fördrag om våld relaterat till skolmiljön; tre artiklar i FN:s Konvention om Barnens rättigheter (CRC) är dock relevanta:

Artikel 19(1) lyder: "Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård". Detta är en övergripande artikel som täcker ansvaret att säkerställa att barn även skyddas i skolmiljön.

Artikel 28(2) behandlar mer specifikt frågan om kroppsbestraffning och förnedrande behandling och uppmanar konventionsstaterna att "vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet".

Artikel 29 täcker själva utbildningens väsen och säger att den bör riktas mot att "utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheter, förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar". Även om den inte specifikt omnämner våld är det tydligt att inget barn kan utvecklas fullt om han/hon är ett offer för våld.

Kommittén för Barnets rättigheter, som har upprättats inom ramen för CRC, har betonat behovet av att stärka kopplingar mellan skolan, familjen och samhället så att barnen får en aktiv roll i förebyggandet samt att de olika formerna av våld behandlas på ett övergripande sätt. Den har upprepade gånger gjort klart att bruket av kroppsbestraffning inte respekterar barnets inneboende värdighet liksom de stränga begränsningarna på disciplin i skolan.²⁷ I en tongivande allmän kommentar poängterade kommittén att "barnet förlorar inte sina mänskliga rättigheter i och med att det går genom skolans grindar".²⁸

Andra FN-organ som till exempel Ekonomiska och Sociala rådet (ECOSOC) har fördömt kroppsbestraffningen av barn i allmänhet och specifikt i samband med disciplin i skolan specifikt.

I Europa har den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna tagit ställning för att alla former av kroppsbestraffning i skolan bryter mot Artikel 3 i den Europeiska konventionen för skyddet av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheter (ändrad genom Protokoll 11, som trädde i kraft 1 november, 1998).

²⁶ Rörelsen har nu konsoliderats i ett Internationellt observatorium om våldet i skolmiljön. Dess webbplats finns på www.iivs.org

²⁷ General Comment No.8: The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of (artiklar 19, 28(2) och 37, bland andra), (CRC/C/GC/8, 2006).

²⁸ General Comment No.1: The aims of education, (CRC/GC/1/2001), par.8.

Det reviderade Europeiska sociala kontraktet (som trädde i kraft 1999), och övervakas av Europeiska kommittén om sociala rättigheter anger (Artikel 7(10)) att barn skall skyddas från fysiska och moraliska faror. Kommittén har dragit slutsatsen att denna artikel behandlar åtgärder för skydd av barn mot fysiska och moraliska faror i familjen, skolan och samhället i stort liksom i arbetslivet.²⁹

Avseende våld mot barn i den europeiska skolmiljön hade den regionala konsultationen för FN:s Generalsekreterares Studie om våld mot barn en del specifika rekommendationer, däribland uppmaningar om ett EU-initiativ för samordnad datainsamling och -analys grundad på en gemensam definition och metodik samt etableringen av ett regionalt instrument med relation till våldet i skolmiljön, allmänna policier och den allmänna praxis som skall implementeras.³⁰

²⁹ Bodin, D., op. cit. sid. 11-12.

³⁰ Studien framlade också en serie övergripande rekommendationer med avseende på våldet mot barn i skolmiljön. Dessa finns på www.unviolencestudy.org

Erfarenheter från Daphne-programmet

Projekt inom området våld och skolan som stöds av Daphne-programmet sedan 1997 hamnar i allmänhet inom fyra huvudkategorier: projekt med syfte att förhindra mobbning och våld bland jämnåriga; initiativ som använder skolan som plats för undervisning i icke-våld; projekt som fokuserar på att ge lärare och undervisningspersonal befogenheter som aktörer i skyddet av barn; och utvecklingen av studier och verktyg inom området våld och skolan.

RESPECT var ett ettårigt projekt (1997/290/2/C) som drevs av Methodist Association of Youth Clubs i Storbritannien, med samarbetspartners i Sverige och Irland. Syftet var att mobilisera ungdomar för att arbeta mot fördomsrelaterat våld och i synnerhet mot mobbning. Två tidningar och en CD, som innehöll idéer för bekämpande av mobbning, reflektioner kring dess orsaker och effekter samt uppmuntran till icke-våld, togs fram för ungdomsledarna. Projektet kulminerade i en aktionsvecka där ungdomar uppmuntrades att föra ut frågorna om våld och mobbning till en bredare publik – deras kyrkor, skolor och lokala samhällen. Ett antal specifika aktioner rekommenderades och anammades i hela Storbritannien som till exempel skapandet av antimobbningsaffischer, sammankomster, påtryckningar avseende policies för anti-mobbning i skolorna, hållande av fredsvakor och förbindelser för ett fredslöfte. Förutom den viktiga höjningen av medvetenhet och mobiliseringen av ungdomsledare kring frågan om mobbning kom några andra mycket konkreta resultat ur detta projekt. Svenska Metodistkyrkans Ungdomsförbund introducerades till ett helt nytt område för ungdomsarbete och partnern i Storbritannien kunde skicka ut antimobbningsaffischer (utformade av ungdomar i en rikstäckande tävling) till alla skolor i landet.

Vikten av medvetandehöjning kring mobbning och våld bland jämnåriga underströks även i andra projekt som utvecklade viktiga budskap för barn, ungdomar och de som arbetar med dem. Ett projekt som leddes av Jovenes Sin Fronteras (ES), som involverade samarbetspartners i Frankrike och Skottland, skapade material till kampanjer för att medvetandegöra allmänheten om mobbning (1997/417/2/C) samt omfattade partnerutbyten och nätverksbildning. Ett projekt som samordnades av den tyska ideella organisationen Wildwasser Oldenburg e.V. (1998/159/C) fokuserade på frågan om sexuellt våld mot tonåriga flickor och kvinnor inom undervisning och utbildning och utvecklade informationsmaterial, utbildningspaket samt en medvetandehöjande konferens.

En del projekt för medvetandegörande fokuserade på specifika grupper av unga som ofta är mobbarnas mål. Ungdomar med inlärningssvårigheter var till exempel både mottagarna för och de huvudsakliga initiativtagarna bakom ett projekt som förde in antimobbnings- och antidiskrimineringsbudskap i skolorna (1999/169/C). Detta projekt, som leddes av den skotska organisationen ENABLE, hade samarbetspartners i Danmark och Portugal.

Antimobbnings- och antivåldsbudskap var en hjärtefråga i LUCY-projektet (2003/166/YC), som fokuserade på yngre barn, deras familjer, lärare och samhällen. I det här fallet förmedlades budskapet genom lek, idrott och teaterföreställningar på kultur- och fritidscentrum. Projektledaren, Ajutament de Badia del Vallès, hade redan prövat metoden i Spanien och, tillsammans med samarbetspartners i Grekland, Italien och Storbritannien, undersökt hur den kunde överföras till andra delar av Europa. Detta var ett viktigt projekt eftersom det belyste hur lösningar på allvarliga problem kan sökas i själva miljön där offren för och utövare av våldet rör sig och känner sig hemma.

I ett projekt som drevs av Italian Gay Association, Arcigay, gick samarbetspartners från Italien, Polen, Spanien och Österrike samman för att höja medvetandet om muntligt, psykiskt och fysiskt våld baserat på sexuell läggning i skolmiljön (2005-1/150/Y). Projektet använde multipliceringsutbildning för att förbereda 240 skolarbetare och 480 elever för att föra ut budskapet i skolorna och utvecklade utbildningsmaterial till ändamålet.

Utbildningsmaterial utvecklades också som en del av projektet som samordnades av Cooperativa Sociale COOSS Marche Onlus (IT) 2006 (2006-1/198/C). Barnen själva valde ut ett antal alternativa media som deras lärare förklarade för dem. Barnen kunde välja bland målaraktiviteter, filmer och tecknat och de material de valde lades på en CD-ROM som utgjorde grunden för medvetandehöjande aktiviteter bland 8-14-åringar. Med en helskoleansats inriktade sig projektet till föräldrar, lärare och lokala myndigheter som till exempel polisen och socialarbetare.

En internationell konferens som samlade lärdomar från europeiska projekt för att bekämpa mobbning var en hjärtefråga i projekt 2005-1/078/C, som också omfattade en utbildningsdel för skolgemenskaper och idéer om utvecklingen av policier för anti-mobbning till skolor. Under 12 månader arbetade Lithuanian Children's Support Centre med projektpartners i Lettland och Litauen, i syfte att arrangera 50 utbildnings- och medvetandehöjande seminarier.

Utbildning i sociala färdigheter, konfliktlösning och tekniker för hantering av ilska för elever, lärare och föräldrar var det huvudsakliga momentet i ett projekt för utbildning och medvetandehöjning som 2005 leddes av den grekiska föreningen för psykosocial hälsa hos barn och tonåringar (2005-1/040/YC). Syftet var att hjälpa dessa grupper att känna igen och hantera mobbning i skolmiljön i de fyra partnerländerna: Cypern, Tyskland, Grekland och Litauen.

Ett projekt som drevs under 2005 (2005-1/265/C) av den tjeckiska ideella organisationen Sdružení Linka bezpečí děti mládeže med samarbetspartners i Storbritannien, Polen och Slovakien kombinerade medvetandehöjande aktiviteter med lanseringen av stödplaner till jämnåriga. Material med avsikt att hjälpa elever och deras lärare konfrontera frågor som ungdomar möter – till exempel fysiskt våld, psykisk misshandel, narkotikabruk, rasism och mobbning i skolan – var även avsedda för att uppmuntra ungdomar att tala om dessa frågor med sina skolkamrater och lärare, och veta var de skall hitta stöd. Projektet lanserade handlingsplaner för skolor och ett system med utbildade handledare för stöd till skolorna.

Ett antal Daphne-stödda projekt tog möjligheten till utbildning i icke-våld som gavs av skolgemenskaper. Brittiska Leeds Animation Workshop utvecklade, tillsammans med ett antal samarbetspartners i hela Europa och inom olika sektorer, en serie tecknade filmer med syfte att hjälpa barn och ungdomar förstå olika former av våld som de kan konfronteras med i sina liv och veta hur de bör reagera. Den första av dessa, *Home truths*, behandlar våld i hemmet (1998/035/C); *Tell it like it is* behandlar våld i gymnasieskolor (1999/241/WC); paketet *Beyond Belief* fokuserar på sexuell barnmisshandel (2002/062/YC). Det som paketet har gemensamt är, förutom den tecknade filmen, att de även innehåller klassrumsanteckningar till lärarna, som kan använda filmerna för att väcka diskussion i klassen. Detta är särskilt viktigt eftersom alla filmerna understryker vikten av att tala om problem med skolkamrater och -personal.

En del projekt fokuserade på att utöka kunskapsbasen om våld i skolmiljön och att utveckla verktyg för förhindrande och minskande av våldet.

En kursplanshandbok om "utbildning för ett samhälle fritt från våld" var det främsta resultatet av ett projekt under 2002 lett av det Higher Centre of Education of the University of Laguna på Teneriffa i Spanien (2002/081/WYC). Handboken testades på 20 läroanstalter av 50 lärare i Tyskland, Spanien, Danmark och Italien. Den fokuserade på undervisningsfärdigheter vid hantering av konflikter i klassrummet och på integrering av dessa tekniker i kursplanerna. Det kommer kanske inte som någon överraskning att projektets samarbetspartners till en början stötte på motstånd från lärare och rektorer och en motvillighet att erkänna att våldet var ett problem i deras skolor. Genom en försiktig hantering av denna motvillighet kunde dock samarbetspartners bygga upp goda arbetsrelationer med skolpersonalen och fann att lärarna blev alltmer entusiastiska kring materialet vartefter projektet fortgick.

Problemet med interetniskt våld i skolan utgjorde fokus för ett projekt under 2004 som leddes av Centre for Research in Social Affairs (IT) med samarbetspartners i Spanien, Tyskland och Lettland (2004-1/183/Y). Samarbetspartners avsåg att identifiera och analysera exempel på god praxis vid hantering av konflikter som benämndes som "interkulturella" i gymnasieskolor. De fann att när ungdomar med invandrabakgrund ät inblandade i skolvåld antas det ofta att deras kulturella identitet är orsaken till konflikten. Eftersom de berörda ungdomarna ofta har upplevt uteslutning och diskriminering både förväntas de framhäva och framhäver kulturella skillnader och tillskriver dem konflikten. Analysen fann dock att orsaker till konflikter bland tonåringar i skolan inte är avsevärt annorlunda när invandrabarn är inblandade.

Rasistiskt våld och mobbning var föremål för ett projekt under 2004 som leddes av Mannerheim League (FI), vars målsättning var att skapa en modell för en Europeisk förklaring om skolfred, med stödmaterial till skolor för att främja förståelse och tolerans (2004-1/068/YC). I vart och ett av samarbetsländerna – Finland, Grekland, Estland, Polen och Spanien – arrangerades evenemang där skoleleverna åtog sig att upprätthålla förklaringen.

Finska och estniska kyrkoorganisationer och ideella organisationer gick samman i ett projekt under 2005 (2005-2/076/YC) lett av Evangelical Lutheran Association for Youth (FI), som utvecklade en verktygslåda för förebyggande av våld bland barn och ungdomar, med lärare och ungdomsarbetare som målgrupp. Verktygslådans fokus var på att ge icke-våldsamma alternativ i potentiella konfliktsituationer och användarna invigdes i den genom en serie utbildningskurser. Ett nätverk över sektorgränserna som upprättades under projektets gång gav pedagogiskt stöd till dem som använde verktygslådan.

Av avgörande vikt för många av dessa initiativ är kravet på att identifiera potentiella konfliktsituationer i skolan och att ingripa för att förhindra våldet innan det inträffar. Ett projekt som kallades "Rent spel i skolan; rent spel i samhället" (2005-2/072/YC) fokuserade på att formulera indikatorer som skulle hjälpa lärare, tjänstemän inom skolväsendet och andra att identifiera riskfaktorer och bemöta dessa med förebyggande åtgärder. Projektledaren, Finnish National Centre for Professional Development in Education förde samman läroanstalter i Finland, Grekland, Tyskland och Slovenien för att arbeta med detta projekt och skapa ett permanent nätverk för att fortsätta att bevaka resultaten.

Daphne-programmet stödde också två viktiga forskningsprojekt som fokuserar på våldet och skolan. Det första (2005-1/127/Y) fokuserade på skolkonflikter bland tonåringar och som var resultat av pojke-flicka förhållanden, dejting och "attraktionsmodeller". Studiens antagande var att tonåringar uppfattar en del element i våldsamt beteende som attraktiva och att detta ofta inbegriper macho-beteende och könsrelaterad mobbning. Vid analysen av dessa modeller föresatte sig Universitetet i Zaragoza (ES) och akademiska samarbetspartners i Cypern och Malta att lansera handlingar som gymnasielärare och personal kunde implementera för att söka hindra respekt för våldsamma beteenden och främja jämlikhet och respekt.

Det andra, år 2006, utfördes av samarbetspartners i Italien, Finland, Spanien och Storbritannien, som arbetade efter samordning av Universitetet i Bologna (IT) med en gemensam undersökning av nya former av skolmobbning som till exempel cybermobbning (trakasserier eller hot som förmedlas via Internet eller mobiltelefoner) och den sociala dynamiken vid lek bland 8 till 16-åringar som leder till sådana handlingar (2006-1/241/YC). Syftet var också att analysera de typer av strategier mellan jämnåriga som barn använder för att försvara sig mot mobbning.

Slutligen, på grundval av att det är bäst att inleda förebyggandet av våld i utbildningsmiljön på ett tidigt stadium, betraktade en forskningsstudie 2006 som samordnades av International Fellowship of Reconciliation (NL) våld bland jämnåriga och ansatser till primärt förebyggande i förskolor (2006-1/247/C). Samarbetspartners i Italien, Polen, Belgien, Sverige och Tyskland, med en associerad partner i Norge, observerade barn i förskolor och granskade personal och föräldrar under forskningen till rapporten och höll strategiworkshops. Studien omfattade även element i en kursplan i icke-våld för förskolor och ramar för att identifiera god praxis och en framtida forskningsagenda.

Ett urval resurser online

- Webbssidorna till Daphne II- och III-programmen kan nås genom Europakommissionens Europasida:
Daphne II: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/2004_2007/daphne/funding_daphne_en.htm
Daphne III: http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne3/funding_daphne3_en.htm
- Daphnes verktygssats, som innehåller beskrivningar, lektioner och kommentarer om alla genomförda Daphne-projekt fram till 2005, liksom användbara länkar, "verktyg och tips" samt multimediamaterial från projekten, finns på http://ec.europa.eu/justice_home/daphne-toolkit
- Rapporter och resurser från Förenta Nationernas Generalsekreterares Studie om våld mot barn kan laddas ned från www.unviolencestudy.org
- Webbplatsen för Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children finns på www.endcorporalpunishment.org
- Webbplatsen för European Observatory on School Violence finns på www.obsviolence.com
- Webbplatsen för International Observatory of Violence in the School Environment finns på www.ijvs.org
- En användbar webbplats med länkar till olika initiativ med anknytning till våldet och skolan finns på www.bullying-in-school.info
- Utdrag ur *Journal of School Violence* finns tillgängliga via <http://genesislight.com/JSV.html>
- UNESCO:s webbplats har ett antal verktyg för "friska skolor": www.unesco.org/education/fresh

Bibliografi i urval

- Bodin, D. *Violence at school (Våld i skolan)*, bakgrundsrapport till Europas och Centralasiens regionala konsultation för FN:s Studie om våld mot barn, Ljubljana, juli 2005
- CNN "FBI holds news conference on school violence prevention" ("FBI håller nyhetskonferens om förebyggande av skolvåldet"), transkription av "live cross", CNN, 6 september 2000. Se www.fdch.com
- Europarådet *Bygga ett Europa för och med barn (faktablad)*, odaterat. Se www.coe.int
- Europarådet *Förebygga skolvåldet - En handbok för lokala partnerskap*, Strasbourg odaterad
- Europiska kommissionen Eurobarometer 51.0: *Européerna och våldet mot barn*, 4 juni 1999
- Gittins, C. *Europa och våldet i skolorna – Hur man gör skillnad: En handbok*, Europarådet, Strasbourg 2006
- Kommittén om barnets rättigheter *Allmän kommentar nr. 8: Barnets rätt till skydd mot kroppsbestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning (Artiklar 19, 28(2) och 37, bland andra)*, CRC/C/GC/8, 2006
- Kommittén om barnets rättigheter *Allmän kommentar nr. 1: Utbildningens syften* (CRC/C/1/2001)
- Pinheiro, P.S. *World Report on Violence against Children (rapport om våld mot barn i världen)*, Förenta nationerna, Genève 2006, sid. 109-170
- Schonfeld, I. S. *Sources and forms of workplace violence (Källor till och former av våld på arbetsplatsen)*, New York 2005, sid. 169-209
- Smith, P.K. *Våldet i skolorna: Ett europeiskt perspektiv*, OECD 2004
- Time *The ABCs of school violence (Skolvåldets ABC)*, 23 januari 1978
- Totaro, P. "Britain to get tough on teens carrying knives" ("Storbritannien tar hårda tag mot tonåringar som bär kniv"), *The Age*, 6 juni 2008, sid. 14. Se www.theage.com.au
- *Ending legalised violence against children (Att göra slut på legaliserat våld mot barn)*, Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, London 2005
- *Utbildningsaktion våld i skolan*, juli 2000, med stöd av Europeiska unionens Comenius 2-initiativ, anslag nummer 112044-CP-1-UK-COMENIUS-C21
- *Youth violence: an overview (Ungdomsvåldet: en översikt)*, Centre for the Study of Youth Policy, University of Pennsylvania 1994

Projekt som stötts av Daphne på området våld och skolan

Angående mobbning och våld bland jämnåriga

1997/290/2/C	RESPECT: Antimobbningsprojekt
1997/417/2/C	Våldet i utbildningscentra
1999/169/C	Bryta barriären: En kampanj av människor med inläringssvårigheter mot våld och mobbning av barn och ungdomar med inläringssvårigheter i Europa
2003/166/YC	LUCY: Samhällets ingripande för att förebygga övergrepp mot och skrämning av jämnåriga
2005-1/040/YC	Behovsbedömning och program för medvetandehöjning om mobbning i skolan
2005-1/078/C	Att skapa mobbningsfria skolor i Litauen och Lettland
2005-1/150/Y	Skolkamrater: Utbildning och verktyg för förebyggandet och behandlingen av våld mot homosexuella tonåringar i skolorna
2006-1/198/C	PEAB: Peer education against bullying (Utbildning av jämnåriga mot mobbning)

Skolan som plats för undervisning i icke-våld

1998/035/C	Våld i hemmet – animerad film för barn och unga
1998/159/C	Ett förebyggande program för kvinnliga tonåringar och kvinnor inom utbildning och undervisning
1998/193/WC	På säkra sidan
1999/044/WC	Tonårstolerans: Forskning och förebyggande undervisningsmodul
1999/158/C	Skolans reaktioner och resurser för att hjälpa barn och ungdomar som utsätts för våld i hemmet
1999/241/WC	Säg som det är: Videopaket med tecknad film om våld i gymnasieskolan
2000/287/WC	ATAV: Action Teenagers against Violence (Aktion tonåringar mot våld) (+ uppföljning: 2002/215/YC DATAV: Dissemination Action Teenagers against Violence (Spridning Aktion tonåringar mot våld))
2001/163/YC	Våld mot barn och ungdomar: Fungerande nätverk för projektarbete i skolorna

2002/062/YC	Videopaket Att hjälpa misshandlade barn
2002/081/WYC	Utbildning för ett våldfritt samhälle
2004-1/068/YC	Skolfreden
2005-1/127/Y	Gymnasieskolor och utbildning i värderingar: Förslag till förebyggande av könsrelaterat våld
2005-2/072/YC	Respekt! Rent spel i skolan, rent spel i samhället

Lärare och utbildningspersonal som skyddsresurs

1998/249/C	Att öka rollen och optimera lärares, socialassistenters och föräldrars handlingar för att skydda barn mot sexuella övergrepp
2003/126/W	Att öka lärarelevens medvetenhet om sexualiserat och könsbaserat våld

Studier, verktyg och metodik

1999/117/C	Språk: En bro till varandra
2000/132/C	Förebyggande av våld i skolan: Skolans medlare som resurs
2000/234/W	POMBA – Bekämpa våld i hemmet – Förebyggande utbildning via befintliga lokala utbildningsorganisationer eller -grupper
2001/125/YC	Videopaket "Tro mig"
2001/202/WYC	Att öka medvetenheten i utbildningsorganisationer om sexualiserat och könsbaserat våld
2002/078/YC	Secucities: Staden och skolan
2004-1/183/Y	YiES: Aktioner mot interetniskt våld bland elever i skolan
2005-1/265/C	Jourtelefoner för barn som partner till skolorna
2005-2/076/YC	Verktygslåda för icke-våld: Metoder för lärare och ungdomsarbetare
2006-1/241/YC	En undersökning om former av mobbning mellan jämnåriga i skolan hos förpubertala grupper och tonårsgrupper
2006-1/247/C	Studie om förebyggande av våld i förskolan

Obs: Fullständiga detaljer om dessa projekt och de inblandade organisationerna finns tillgängliga i onlineresursen Daphnes verktygsuppsättning: http://ec.europa.eu/justice_home/daphne-toolkit. Projekt som understöddes vid 2006 års ansökningsomgång (06-) löpte över 2007 och fullständig rapportering avgavs 2008, men de finns sammanfattade i projektlistan i Daphnes verktygsuppsättning.